

Dr Anna Gadomska – Radel

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

**WYBRANE ZAGADNIENIA
Z ZAKRESU WŁADZY RODZICIELSKIEJ
I KONTAKTÓW Z DZIECKIEM
W SPRAWACH TRANSGRANICZNYCH.
CZEŚĆ I.
ODPOWIEDZIALNOŚĆ RODZICIELSKA.
JURYSDYKCJA**

Streszczenie

W ramach zapewnionej swobody przepływu osób coraz częściej występują sytuacje, w których istnieje konieczność rozstrzygnięcia przez sąd o sprawach dotyczących dziecka z zakresu władzy rodzicielskiej i kontaktów, gdy przebywa ono na terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej. Obywatele różnych państw członkowskich zawierają bowiem między sobą małżeństwa oraz posiadają wspólne dzieci. Sytuacja prawna rodziny komplikuje się, gdy małżonkowie wytaczają sprawę o rozwód i istnieje konieczność uregulowania stosunków pomiędzy rodzicami i dzieckiem, jak również gdy jedno z rodziców bez zgody drugiego wywozi dziecko z dotychczasowego miejsca pobytu.

Rozstrzygnięcie transgranicznych sporów w sprawach o odpowiedzialność rodzicielską ułatwia Rozporządzenie Rady (WE) Nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. na temat jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej. Kompleksowo reguluje ono podstawy pozwalające na ustalenie jurysdykcji sądu, zapobiega prowadzeniu równoległych postępowań oraz umożliwia swobodny przepływ orzeczeń, dokumentów urzędowych i porozumień w państwach członkowskich UE. Ponadto odgrywa istotną rolę

w praktyce, gdyż odnosi się do kwestii uznawania i wykonywania orzeczeń wydanych przez sądy państw członkowskich w sprawach o odpowiedzialność rodzicielską.

Słowa kluczowe: dziecko, władza rodzicielska, kontakty z dzieckiem, odpowiedzialność rodzicielska, jurysdykcja, rodzice.

**SELECTED ISSUES OF PARENTAL AUTHORITY
AND CONTACTS WITH CHILDREN
IN CROSS-BORDER CASES.
PART I. PARENTAL RESPONSIBILITY.
JURISDICTION**

Abstract

As part of ensured free movement of people it is more common to come across a situation, in which there is a necessity for court involvement in order to pass a judgment concerning parental authority and contacts with a child in cases when a particular child dwells in the territory of a member state of the European Union. Citizens of different member states enter into matrimony with each other and have children together. In case of a divorce legal situation of the family becomes complicated and a need to regulate the relations between parents and children occurs. Similar problem appears when one parent without the consent of the other takes away a child from its previous place of residence. Council Regulation (EC) No 2201/2003 of 27 November 2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and the matters of parental responsibility facilitates settling cross-border disputes concerning matters of parental responsibility. It comprehensively regulates the basis for establishing the jurisdiction of the court, it prevents conducting of paralel proceedings and enables the free movement of judgments, official documents and agreements in the European Union Member States. It also plays an important role in practice as it relates to issues concerning the recognition and enforcement of judgments issued by the courts of the Member States concerning parental responsibility.

Keywords: child, parental authority, contacts with child, parental responsibility, jurisdiction, parents.

W ramach zapewnionej swobody przepływu osób coraz częściej występują sytuacje, w których istnieje konieczność rozstrzygnięcia przez sąd o sprawach dotyczących dziecka z zakresu władzy rodzicielskiej i kontaktów z nim, jeśli przebywa ono na terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej. Obywatele różnych państw członkowskich zawierają bowiem między sobą małżeństwa oraz posiadają wspólne dzieci. W konsekwencji, coraz więcej rodzin charakteryzuje wymiar międzynarodowy. W szczególności dotyczy to rodzin, których członkowie posiadają różną narodowość, mieszkają w różnych państwach członkowskich lub w państwie członkowskim, którego obywatelem nie jest co najmniej jedno z rodziców. Sytuacja prawna rodziny komplikuje się, gdy małżonkowie wytaczają sprawę o rozwód i istnieje konieczność uregulowania stosunków pomiędzy rodzicami i dzieckiem, jak również gdy jedno z rodziców bez zgody drugiego wywozi dziecko z dotychczasowego miejsca pobytu. Dlatego też podjęto stosowne kroki prawne mające na celu zapewnienie odpowiedniej współpracy sądowej w sprawach cywilnych, w tym uregulowania kwestii odnoszącej się nie tylko do jurysdykcji, lecz również do uznawania i wykonywania orzeczeń wydanych w sprawach o tzw. odpowiedzialność rodzicielską. Dało to możliwość zapewnienia dziecku warunków pozwalających na utrzymywanie relacji z osobami, na których spoczywa odpowiedzialność rodzicielska i które mogą mieszkać na terytorium innego państwa członkowskiego niż dziecko.

Odpowiedzialność rodzicielska

Pojęcie odpowiedzialności rodzicielskiej zostało uregulowane wprost w art. 2 ust. 7 Rozporządzenia Rady (WE) Nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. na temat jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej (zwanego dalej: Rozporządzeniem lub Rozporządzeniem Rady Bruksela

II bis)¹, które uchyliło wcześniejsze Rozporządzenie (WE) nr 1347/2000. W świetle nowego Rozporządzenia przez odpowiedzialność rodzicielską należy rozumieć ogół praw i obowiązków przyznanych osobie fizycznej lub prawnej orzeczeniem, z mocy prawa lub poprzez prawnie wiążące porozumienie odnoszące się do osoby lub majątku dziecka. Katalog spraw zaliczonych do odpowiedzialności rodzicielskiej nie jest wyczerpujący, a jedynie przykładowy. W szczególności dotyczy on spraw między rodzicami w zakresie:

- sprawowania pieczy nad dzieckiem,
- prawa do osobistej styczności z dzieckiem,
- opieki i kurateli,
- umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczej,
- reprezentację dziecka,
- zarządu majątkiem dziecka.

Na gruncie prawa polskiego odpowiedzialność rodzicielska koncentruje się na władzy rodzicielskiej, kontaktach z dzieckiem, o których mowa w polskim kodeksie rodzinnym i opiekuńczym² (zwanym dalej: k.r.i.o.), jak również problematyce związanej z odebraniem osoby podlegającej władzy rodzicielskiej. Rozporządzenie obejmuje swoim zakresem wszystkie decyzje wydawane w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, niezależnie od tego, czy rodzice są lub byli małżeństwem, jak również czy obydwie strony postępowania są biologicznymi rodzicami danego dziecka.

Z uwagi na osobę dziecka i jego dobro, przede wszystkim omówienia wymaga zastosowanie Rozporządzenia Rady Bruksela II bis w sprawach o władzę rodzicielską i kontakty z dzieckiem

¹ Rozporządzenie Rady (WE) Nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej uchylającym Rozporządzenie (WE) nr 1347/2000, pierwotnie opublikowane w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej z dnia 23 grudnia 2003 r., L 338, Polskie wydanie specjalne, rozdział 19, tom 6, s. 243; Rozporządzenie to było dwukrotnie sprostowane-początkowo w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej z 2009 r., Nr 70, s. 19, a następnie w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej z dnia 24 grudnia 2009 r., L 347/32.

² Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. 2015, poz. 2082 j.t.).

w odniesieniu do sytuacji prawnej osób przebywających na terytorium państwa członkowskiego, jak również wpływu wskazanego Rozporządzenia oraz Konwencji Haskiej z dnia 19 października 1996 r. o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej i środków ochrony dzieci³, na treść orzeczeń wydawanych przez sądy polskie.

Od dnia 1 marca 2005 r. Rozporządzenie znajduje zastosowanie w sprawach transgranicznych dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej we wszystkich państwach członkowskich Unii Europejskiej, z wyjątkiem Danii, i ma moc nadrzędną w stosunku do prawa krajowego. Rozporządzenie w zakresie w nim uregulowanym ma pierwszeństwo przed prawem krajowym. W Polsce wynika to z art. 91 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁴, zgodnie z którym, „jeżeli wynika to z ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską umowy konstytuującej organizację międzynarodową, prawo przez nią stanowione jest stosowane bezpośrednio, mając pierwszeństwo w przypadku kolizji z ustawami”. Stosownie, zaś do treści art. 288 ust. 2 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej⁵ „Rozporządzenie ma zasięg ogólny i wiąże w całości i jest bezpośrednio stosowane we wszystkich Państwach Członkowskich”. Zasadę pierwszeństwa prawa Unii Europejskiej wobec ustaw potwierdził także Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 11 maja 2005 r.⁶ oraz z dnia 24 listopada 2010 r.⁷ W związku z tym, w odniesieniu do polskiego porządku prawnego należy zauważyć, że przepisy Rozporządzenia w uregulowanym zakresie wyłączają przepisy krajowe, a mianowicie przepisy kodeksu po-

³ Konwencja Haska z dnia 19 października 1996 r. o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej i środków ochrony dzieci, Dz. U. 2010, Nr 172, poz. 1158, Dz. Urz. UE L 151 z 11.06.2008, s. 39.

⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁵ Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej z dnia 30 kwietnia 2004 r. (Dz. U. 2004, poz. 90, Nr 864/2 ze zm.).

⁶ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 maja 2005 r., K 18/04, OTK-A 2005/5/49.

⁷ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2010 r., K 32/09, OTK-A 2010/9/108.

stępowania cywilnego⁸ (dalej k.p.c.) dotyczące jurysdykcji. Przepisy k.p.c. dotyczące jurysdykcji mają natomiast zastosowanie w zakresie nieuregulowanym w rozporządzeniach unijnych, przede wszystkim w przypadku istnienia sporu jurysdykcyjnego pomiędzy Polską a państwem niebędącym członkiem Unii Europejskiej.

Rozporządzenie wskazuje, że podmiotem odpowiedzialności rodzicielskiej jest każda osoba, która wykonuje odpowiedzialność rodzicielską za dziecko. W związku z tym odnosi się to zarówno do rodzica, jak i opiekuna, który w polskim porządku prawnym nie sprawuje władzy rodzicielskiej nad dzieckiem. Zgodnie z treścią art. 93 § 1 k.r.i.o. władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom, zaś w myśl art. 113 § 1 k.r.i.o. niezależnie od władzy rodzicielskiej rodzice oraz ich dziecko mają prawo i obowiązek utrzymywania ze sobą kontaktów.

Ponadto w myśl Rozporządzenia do odpowiedzialności rodzicielskiej jest zaliczane także prawo do decydowania o miejscu pobytu dziecka, które jest nieodłącznym elementem pieczy nad dzieckiem. Odwołując się w tym zakresie do treści art. 107 § 1 k.r.i.o. sąd pozostawia władzę rodzicielską obojgu rodzicom żyjącym w rozłączeniu, jeżeli przedstawili zgodne z dobrem dziecka pisemne porozumienie o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem. Natomiast w przypadku braku porozumienia, sąd uwzględniając prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców, rozstrzyga o sposobie wspólnego wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem.

Jednakże nawet przy pozostawieniu obojgu rodzicom pełni władzy rodzicielskiej, pieczę nad dzieckiem sąd zawsze powierza rodzicowi, u którego dziecko ma stałe miejsce pobytu. Oznacza to, że w myśl k.r.i.o. o miejscu pobytu dziecka decyduje tylko ta osoba, u której faktycznie przebywa dziecko, gdyż miejscem pobytu dziecka jest każdorazowe miejsce pobytu danego rodzica. W związku z tym drugi rodzic pomimo, że ma pełnię władzy rodzicielskiej nie posiada prawa do decydowania o miejscu pobytu dziecka.

⁸ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. 2014, poz.101 j. t. ze zm.).

Jurysdykcja w sprawach dotyczących władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem

Powyższe rozważania mają istotne znaczenie w praktyce, ponieważ zgodnie z treścią art. 8 ust. 1 Rozporządzenia w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej jurysdykcję mają sądy państwa członkowskiego, w którym w chwili wniesienia pozwu lub wniosku dziecko ma zwykły pobyt. Bez znaczenia jest zatem, czy dziecko jest obywatelem państwa członkowskiego Unii Europejskiej, co powoduje, że jurysdykcja z Rozporządzenia może objąć obywateli państwa spoza Unii Europejskiej. Tak więc przy ustalaniu jurysdykcji w sprawie władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem nie ma znaczenia obywatelstwo dziecka, lecz miejsce jego zwykłego pobytu. Natomiast sąd, który stwierdzi swoją jurysdykcję, w konsekwencji zastosuje prawo tego państwa, które jest właściwe do rozpoznania sprawy z zakresu odpowiedzialności rodzicielskiej.

W sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej jurysdykcja sądu jest oparta na zlokalizowaniu i zinterpretowaniu w państwie członkowskim miejsca zwykłego pobytu. Wykładni określenia „miejsce zwykłego pobytu” dokonał Europejski Trybunał Sprawiedliwości w wyroku z dnia 2 kwietnia 2009 r.⁹ Europejski Trybunał Sprawiedliwości wskazał, że „miejsce stałego pobytu znajduje się tam, gdzie dziecko wykazuje pewną integrację ze środowiskiem społecznym i rodzinnym. W szczególności należy wziąć pod uwagę trwałość, zgodność z prawem, warunki oraz motywy pobytu i przenosin rodziny do danego państwa członkowskiego, obywatelstwo dziecka, miejsce i warunki uczęszczania do szkoły, znajomość języków, a także więzi rodzinne i społeczne dziecka w tym państwie członkowskim”. Do sądu krajowego należy ustalenie miejsca stałego pobytu dziecka w oparciu o wszystkie okoliczności faktyczne danego przypadku. W wyroku z dnia

⁹ Wyrok Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 2 kwietnia 2009 r., C-523/07.

22 grudnia 2010 r.¹⁰ Europejski Trybunał Sprawiedliwości wyraził pogląd, że „w przypadku niemowlęcia jego miejsce zwykłego pobytu jest tym miejscem, w którym dziecko przejawia pewną integrację ze środowiskiem rodzinnym i społecznym. W tym celu, jeśli jest rozpoznawana sytuacja niemowlęcia przebywającego ze swoją matką dopiero od kilku dni w innym państwie niż państwo jego zwykłego pobytu, powinny w szczególności zostać wzięte pod uwagę czynniki takie jak, po pierwsze długość, regularność, warunki oraz przyczyny pobytu w tym państwie i przeniesienia się matki do tego państwa oraz, po drugie, w szczególności ze względu na wiek dziecka, pochodzenie geograficzne i rodzinne matki oraz stosunki rodzinne i społeczne nawiązane przez nią i przez dziecko w tym państwie członkowskim”. Tak więc sędzia w każdym przypadku musi ustalić miejsce zwykłego pobytu na podstawie określonego stanu faktycznego rozpoznawanej sprawy.

Z treści Rozporządzenia wynika, że sąd ustala jedynie państwo członkowskie, którego sądy są właściwe, bez jednoczesnego wskazania konkretnego sądu właściwego do rozpoznania sprawy na terytorium danego państwa członkowskiego. Kwestię tę pozostawiono do rozstrzygnięcia wewnętrznym krajowym przepisom prawa procesowego. W związku z tym sąd, do którego złożono wniosek dotyczący odpowiedzialności rodzicielskiej musi przeanalizować, czy jest właściwy do rozpoznania sprawy zgodnie z ogólną zasadą wyrażoną w art. 8 ust. 1 Rozporządzenia lub rozważyć możliwość zastosowania odstępstw określonych w art. 9, 10 i 12 Rozporządzenia. Po ustaleniu właściwego sądu do rozpoznania sprawy, sąd ten pozostaje właściwy nawet w sytuacji, gdy w trakcie postępowania sądowego dziecko nabywa miejsce zwykłego pobytu w innym państwie członkowskim. Sama zmiana miejsca zwykłego pobytu dziecka w toku postępowania nie wiąże się ze zmianą właściwości sądu.

Jeżeli dziecko przenosi się (przemieszcza) z jednego państwa członkowskiego do innego państwa członkowskiego, przez co uzyskuje nowe miejsce zwykłego pobytu, sądy państwa członkowskiego poprzedniego miejsca zwykłego pobytu dziecka utrzy-

¹⁰ Wyrok Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 22 grudnia 2010 r. w sprawie PPU Barbara Mercredi przeciwko Richardowi Chachffe'owi, C-479/10.

mują właściwość na okres 3 miesięcy od zmiany miejsca zwykłego pobytu w odniesieniu do spraw o kontakty, chyba że osoba, której przysługuje prawo do kontaktów z dzieckiem, zaakceptowała właściwość sądu państwa członkowskiego nowego miejsca zwykłego pobytu dziecka poprzez wzięcie udziału w postępowaniu przed tym sądem i nie podważanie jego jurysdykcji (art. 9 Rozporządzenia). Oznacza to, że w przypadku niezaakceptowania przez osobę, której przysługuje prawo do kontaktów z dzieckiem właściwości sądu państwa członkowskiego nowego miejsca zwykłego pobytu dziecka, sądem właściwym do rozpoznania zmiany kontaktów z dzieckiem spowodowanych jego przemieszczeniem się jest sąd, który przyznał te prawa, pod warunkiem, że osoba wystąpiła o dokonanie zmiany w terminie 3 miesięcy od dnia przemieszczenia się. Po upływie tego terminu nie można dokonać ustalenia właściwości sądu w trybie art. 9 Rozporządzenia. W związku z tym wymusza to na osobie posiadającej odpowiedzialność rodzicielską dokonanie ustalenia zmiany kontaktów jeszcze przed faktycznym przeniesieniem się na terytorium innego państwa. Zwrócenia uwagi wymaga, że art. 9 Rozporządzenia ma wyłącznie zastosowanie w przypadku, gdy sąd już wcześniej wydał orzeczenie w przedmiocie prawa do kontaktów z dzieckiem. W przeciwnym wypadku znajduje zastosowanie ogólna zasada wyrażona w art. 8 Rozporządzenia, która stanowi, że sąd nowego państwa członkowskiego byłby właściwy do rozpoznania sprawy o kontakty z dzieckiem po nabyciu przez dziecko miejsca zwykłego pobytu w tym państwie.

Natomiast w przypadku bezprawnego uprowadzenia lub zatrzymania dziecka jurysdykcja nadal należy do sądów państwa członkowskiego miejsca zwykłego pobytu dziecka przed uprowadzeniem do momentu, w którym państwo członkowskie, do którego dziecko trafiło, nie stanie się nowym miejscem zwykłego pobytu dziecka, przy spełnieniu warunków postawionych w art. 10 Rozporządzenia.

Z uwagi na fakt, że sprawy dotyczące odpowiedzialności rodzicielskiej w praktyce sądowej mogą zostać uregulowane w sprawie o rozwód, separację lub unieważnienie małżeństwa, z punktu widzenia praktycznego istotne znaczenie ma treść art. 12 ust. 1 Rozporządzenia. Przyjmuje się, że sąd państwa człon-

kowskiego mającego jurysdykcję w tychże sprawach, jest właściwy do rozstrzygania o odpowiedzialności rodzicielskiej w sytuacji, jeśli co najmniej jedno z małżonków posiadało odpowiedzialność rodzicielską wobec dziecka oraz oboje małżonkowie lub inne osoby posiadające odpowiedzialność rodzicielską zaakceptowały właściwość sądów wyraźnie lub w inny bezsprzeczny sposób w eślichwili wniesienia powództwa. Ponadto sąd każdorazowo bierze pod uwagę, aby jurysdykcja sądu była zgodna z dobrem dziecka. Dobro dziecka jest celem nadrzędnym i winno być brane pod uwagę zawsze przy ustalaniu jurysdykcji w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej. Oznacza to, że jurysdykcja powinna należeć w pierwszej kolejności do sądów państwa członkowskiego zwykłego pobytu dziecka, z wyjątkiem niektórych przypadków zmiany miejsca pobytu dziecka lub w następstwie porozumienia zawartego pomiędzy podmiotami ponoszącymi odpowiedzialność rodzicielską.

W obecnym stanie prawnym należy przyjąć, że zasadniczą podstawę jurysdykcyjną w zakresie rozstrzygnięcia o władzy rodzicielskiej w ramach sprawy o rozwód stanowi art. 8 ust. 1 Rozporządzenia – miejsce zwykłego pobytu dziecka. Natomiast art. 12 ust. 1 Rozporządzenia należy traktować jako uzupełniającą podstawę jurysdykcji opartej na akceptacji stron i uwarunkowanej dobrem dziecka¹¹.

Sądy państwa członkowskiego są także właściwe w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej w innych postępowaniach niż o rozwód, separację lub unieważnienie małżeństwa, jeżeli dziecko posiada istotne związki z tym państwem członkowskim, a w szczególności dlatego, że jedna z osób posiadających odpowiedzialność rodzicielską ma miejsce zwykłego pobytu w tym państwie lub dziecko jest obywatelem tego państwa członkowskiego oraz wszystkie strony postępowania sądowego zaakceptowały właściwość sądów wyraźnie lub w inny bezsprzeczny sposób w chwili wniesienia powództwa i leży to w najlepszym interesie dziecka (art. 12 ust. 2 Rozporządzenia). Jednakże jurysdykcja ta ustaje wraz z ogłoszeniem prawomocnego orzeczenia w ramach

¹¹ A. Bodnar, A. Gójska, J. Ignaczewski, L. Kuziak, A. Śledzińska-Simon, R. Zegadło, *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem*, J. Ignaczewski (red.), Warszawa 2015, s. 266.

postępowania wszczętego na podstawie wspólnego porozumienia stron postępowania¹².

W przypadku, jeśli nie można ustalić miejsca zwykłego pobytu dziecka oraz nie można ustalić właściwości sądu w trybie art. 12 Rozporządzenia, sądem właściwym do orzekania jest sąd państwa członkowskiego, w którym dziecko jest obecne. Norma ta znajduje zastosowanie także do dziecka, które ma status uchodźcy lub jest wysiedlone z powodu zamieszek w jego kraju.

Natomiast, jeżeli żaden sąd państwa członkowskiego nie jest właściwy na podstawie przepisów Rozporządzenia, właściwość sądu ustala się według przepisów prawa obowiązującego w tym państwie, o czym stanowi art. 14 Rozporządzenia.

W wyjątkowych sytuacjach, gdy przemawia za tym dobro dziecka, sąd państwa członkowskiego, do którego jurysdykcji należy rozpoznanie sprawy w sprawie głównej, uzna, że sąd innego państwa członkowskiego, z którym dziecko posiada szczególnie związek, mógłby lepiej rozpoznać sprawę lub jej część, może:

1. zawiesić sprawę lub jej część i wezwać strony do złożenia wniosku przed sądem tego państwa członkowskiego lub
2. zwrócić się do sądu tego państwa członkowskiego o przejęcie sprawy.

Wszczęcie tej procedury może nastąpić na wniosek jednej ze stron, z urzędu lub na wniosek sądu innego państwa członkowskiego, z którym dziecko jest szczególnie związane, przy czym w dwóch ostatnich wypadkach na przekazanie sprawy konieczna jest zgoda co najmniej jednej ze stron (art. 15 ust. 2 Rozporządzenia). Postanowienie o wezwaniu sądu innego państwa członkowskiego, aby uznał swoją jurysdykcję powoduje możliwość sytuacji, w której sprawę, która wpłynęła do sądu jednego państwa członkowskiego, rozpozna sąd innego państwa członkowskiego. W związku z tym należy rozważyć, czy postanowienie o wezwaniu sądu innego państwa członkowskiego, aby uznał swoją jurysdykcję podlega zaskarżeniu? Analiza postanowień Rozporządzenia Rady Bruksela II bis prowadzi do wniosku, że nie zawiera ono uregulowań w tym zakresie. W konsekwencji, mają tutaj zasto-

¹² Wyrok Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 1 października 2014 r., C-436/13.

sowanie przepisy prawa krajowego, na podstawie których sąd państwa członkowskiego wydał wskazane postanowienie. W przypadku polskiego porządku prawnego odnoszącego się do spraw z zakresu władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem należy wziąć pod uwagę treść art. 394 § 1 k.p.c., który stanowi, że „zażalenie do sądu drugiej instancji przysługuje na postanowienie sądu pierwszej instancji kończące postępowanie w sprawie, a ponadto na postanowienia sądu pierwszej instancji i zarządzenia przewodniczącego”, których przedmiot został enumeratywnie wskazany w cytowanym przepisie. W pierwszej kolejności zaznaczyć należy, że postanowienie o wezwaniu sądu innego państwa członkowskiego do uznania swojej właściwości nie może być uznane za postanowienie kończące postępowanie w sprawie, gdyż po jego wydaniu i po uznaniu przez sąd innego państwa członkowskiego swej jurysdykcji, zgodnie z art. 15 ust. 5 Rozporządzenia, sąd musi wydać postanowienie, w którym uznaje brak swojej jurysdykcji. Po drugie w katalogu zawartym w art. 394 § 1 k.p.c. nie ma odpowiednika postanowienia o wezwaniu sądu innego państwa członkowskiego do uznania swojej właściwości. W związku z tym prowadzi to do wniosku, iż postanowienie to w myśl przepisów k.p.c. nie podlega zaskarżeniu. Stanowisko w tym zakresie wyraził także Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 9 grudnia 2010 r.¹³, w której wskazał, że „niedopuszczalne jest zażalenie na postanowienie o wezwaniu sądu innego państwa członkowskiego do uznania swej jurysdykcji, wydane na podstawie art. 15 zd. 1 lit. b rozporządzenia Rady Nr 2201/2003/WE z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego Rozporządzenie nr 1347/2000.” Sąd Najwyższy wskazał, że w ramach art. 15 Rozporządzenia sąd innego państwa członkowskiego nie jest związany postanowieniem wydanym na podstawie art. 15 ust. 1 lit. b i sam ocenia, czy uznać swoją jurysdykcję i rozpoznać sprawę (art. 15 ust. 5 zdanie pierwsze rozporządzenia).

¹³ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 2010 r., III CZP 99/10, LEX nr 622229.

W dalszej części uzasadnienia uchwały Sąd Najwyższy uznał, że „postanowienie wydane na podstawie art. 15 ust. 1 lit. b rozporządzenia może natomiast podlegać rozpoznaniu – na wniosek uczestnika – przez sąd drugiej instancji w razie wniesienia przez tego uczestnika zażalenia na postanowienie wydane na podstawie art. 15 ust. 5 zdanie drugie rozporządzenia, w którym sąd polski „uzna brak swej jurysdykcji” (art. 380 w związku z art. 397 § 2 zdanie drugie i art. 13 § 2 k.p.c.), postanowienie bowiem wydane na podstawie art. 15 ust. 5 zdanie drugie Rozporządzenia jest postanowieniem kończącym postępowanie w sprawie w rozumieniu art. 394 § 1 k.p.c. Wynika to z faktu, że kończy ono postępowanie przed sądem polskim, gdyż postępowanie wszczęte przed sądem innego państwa członkowskiego nie jest jego kontynuacją, lecz nowym postępowaniem. Ponadto, po jego wydaniu sąd polski nie ma już formalnie obowiązku podejmowania dalszych czynności w sprawie. Z kolei postanowienie o wezwaniu sądu innego państwa członkowskiego do uznania swej jurysdykcji, wydane zgodnie z art. 15 ust. 1 lit. b Rozporządzenia, ma niewątpliwie wpływ na wynik sprawy, gdyż w rzeczywistości stanowi podstawę, po uznaniu przez sąd innego państwa członkowskiego swej jurysdykcji, wydania przez sąd, do którego wpłynęła sprawa, postanowienia przewidzianego w art. 15 ust. 5 zdanie drugie Rozporządzenia.

Jeżeli sąd, do którego zostało skierowane wezwanie uzna, że przekazanie leży w najlepszym interesie dziecka, wówczas w terminie 6 tygodni akceptuje swoją właściwość. Natomiast jeżeli odmawia przyjęcia sprawy, sąd, który wydał postanowienie o wezwaniu sądu innego państwa członkowskiego do uznania swej jurysdykcji, pozostaje sądem właściwym.

Ze sprawozdania Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego z dnia 15 kwietnia 2014 r. w sprawie stosowania Rozporządzenia Rady Bruksela II bis¹⁴ wynika, że „przepisy dotyczące przekazania do

¹⁴ Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego z dnia 15 kwietnia 2014 r. w sprawie stosowania Rozporządzenia Rady (WE) nr 2201/2003 dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego

sądu lepiej umiejscowionego dla osądzenia sprawy, jeżeli jest to zgodne z dobrem dziecka (art. 15), w określonych przypadkach powodują trudności, w szczególności ze względu na fakt, że sąd wezwany często nie informuje w terminie sądu wzywającego, że stwierdza swoją właściwość”. Tym samym ma to wpływ na wydanie odpowiedniego postanowienia przez sąd państwa przekazującego.

Ponadto, sąd jest zobowiązany do zbadania swojej właściwości z urzędu, czyli do działania z własnej inicjatywy, niezależnie od ewentualnego zgłoszenia zarzutu braku jurysdykcji przez stronę lub uczestnika postępowania. Sąd też bierze pod uwagę brak jurysdykcji w każdym stanie sprawy, czyli od chwili wszczęcia postępowania do jego prawomocnego zakończenia. Znajduje to także potwierdzenie w wyroku Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 2 kwietnia 2009 r.¹⁵, w którym ETS stwierdził, że „w sytuacji, gdy sąd danego państwa członkowskiego nie jest właściwy, powinien on stwierdzić brak swojej właściwości, przy czym nie jest on zobowiązany do przekazania sprawy innemu sądowi. Jednakże w zakresie, w jakim wymaga tego nadrzędny interes dziecka, sąd krajowy, który z urzędu stwierdził brak swojej właściwości, powinien o tym poinformować, bezpośrednio lub za pośrednictwem organu centralnego wyznaczonego na podstawie art. 53 rozporządzenia nr 2201/2003 – właściwy sąd innego państwa członkowskiego”. Użyte w orzeczeniu określenie „nadrzędny interes dziecka” na gruncie prawa polskiego należy rozumieć jako dobro dziecka.

Odwołując się do regulacji polskiego kodeksu postępowania cywilnego, należy zauważyć, że w myśl art. 1099 k.p.c. sąd polski w razie stwierdzenia braku swojej jurysdykcji odrzuci pozew (w procesie) lub wniosek (w postępowaniu nieprocesowym). Jurysdykcja krajowa stanowi zatem jedną z bezwzględnych przesłanek procesowych. Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 11 marca 2009 r.¹⁶ stwierdził, że „jurysdykcja krajowa stanowi prze-

Rozporządzenie (WE) nr 1347/2000, http://ec.europa.eu/justice/civil/files/matrimonial_act_part1_v3_pl.pdf, [25.10.2015].

¹⁵ Wyrok Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 2 kwietnia 2009 r., C-523/07.

¹⁶ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 2009 r., I CSK 302/08, LEX nr 494019.

słankę oddzielną podlegającą badaniu przez sąd niezależnie od faktu przysługiwania lub nieprzysługiwania drogi sądowej”.

Z problematyką ustalania jurysdykcji sądu jest związana także kwestia odnosząca się do zawisłości sprawy, w szczególności, gdy sprawa dotycząca odpowiedzialności rodzicielskiej w stosunku do tego samego dziecka i pomiędzy tymi samymi stronami postępowania została wszczęta przed sądami różnych państw członkowskich. W takim przypadku sąd, przed którym wytoczono powództwo później, z urzędu zawiesza postępowanie do czasu stwierdzenia właściwości przez sąd, przed którym w pierwszej kolejności wytoczono powództwo. Jeśli jednak sąd, przed którym wcześniej wszczęto postępowanie stwierdzi swoją właściwość, wówczas sąd, przed którym później wszczęto postępowanie stwierdza brak swojej właściwości. Natomiast, gdy sąd, do którego wcześniej złożono pozew lub wniosek, uzna brak swojej właściwości, sąd przed którym wniesiono wniosek później, podejmie zawieszone postępowanie.

W związku z tym sąd polski, który prowadzi postępowanie sądowe w sprawie o rozwód, w przypadku rozstrzygnięcia o stosunkach między rodzicami i dziećmi, po otrzymaniu informacji, że przed innym sądem państwa członkowskiego toczy się już taka sama sprawa pomiędzy tymi samymi stronami, powinien w pierwszej kolejności sprawdzić, przed którym sądem wcześniej wytoczono powództwo w rozumieniu art. 16 Rozporządzenia. Jeżeli sąd polski uznałby, że sprawa w innym państwie członkowskim została wytoczona później, nie powinien zawieszać postępowania, lecz wydać orzeczenie co do własnej właściwości. W przeciwnym wypadku winien odrzucić pozew. Jeżeli, zaś uznałby, że najpierw wytoczono powództwo przed innym sądem państwa członkowskiego, powinien zawiesić postępowanie na podstawie art. 19 Rozporządzenia, lecz tylko do czasu orzeczenia innego sądu co do jurysdykcji, a nie zakończenia sprawy. Jeśli sąd innego państwa członkowskiego uznałby się za właściwy, sąd polski powinien wydać orzeczenie stwierdzające brak swej właściwości na rzecz tego sądu. Jeśli natomiast sąd innego państwa uznałby się za niewłaściwy, sąd polski powinien podjąć zawieszony postępowanie i nadać dalszy bieg sprawie. Wynika z tego, że podstawą do rozpoznania kwestii jurysdykcji i zawieszenia po-

stępowania będą przepisy Rozporządzenia, a nie polskiego kodeksu postępowania cywilnego.

Należy zauważyć, że Sąd Apelacyjny w Krakowie w postanowieniu z dnia 15 stycznia 2013 r.¹⁷ stwierdził, że „w czasie zawieszenia postępowania na podstawie art. 19 ust. 1 Rozporządzenia, a nawet w przypadku braku jurysdykcji sądu polskiego w sprawie o rozwód, jest możliwe rozpoznanie wniosku o zabezpieczenie powództwa poprzez powierzenie jednemu z rodziców, na czas toczącego się postępowania, do czasu jego prawomocnego zakończenia, pieczy nad małoletnimi dziećmi stron oraz uregulowanie kontaktów pozwanego z małoletnimi. Pozwala na to art. 20 ust. 1 Rozporządzenia, zgodnie z którym w przypadkach niecierpiących zwłoki sądy państwa członkowskiego stosują, niezależnie od przepisów niniejszego rozporządzenia, środki tymczasowe przewidziane w prawie tego państwa członkowskiego, włącznie ze środkami zabezpieczającymi, w odniesieniu do osób lub mienia znajdujących się w tym państwie, nawet jeśli na podstawie niniejszego rozporządzenia rozpoznanie sprawy co do istoty należy do jurysdykcji sądu innego państwa członkowskiego. Skoro zatem w świetle stanowisk obu stron w niniejszym postępowaniu jest bezsporne, że dzieci stron przebywają w Polsce, a przepisy k.p.c. dopuszczają zabezpieczenie roszczenia w sprawie o rozwód, jeśli zachodzi pilny przypadek w rozumieniu art. 20 Rozporządzenia, sąd polski może orzec w tym zakresie”.

Uwagi końcowe

Reasumując. Rozporządzenie Rady Bruksela II bis niewątpliwie ułatwia rozstrzygnięcie transgranicznych sporów w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, w tym w zakresie władzy rodzicielskiej i prawa do kontaktów z dzieckiem, gdyż kompleksowo reguluje podstawy pozwalające na ustalenie jurysdykcji sądu, zapobiega prowadzeniu równoległych postępowań oraz umożliwia swobodny przepływ orzeczeń, dokumentów urzędowych i porozumień w państwach członkowskich Unii Europejskiej.

¹⁷ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 15 stycznia 2013 r., I ACz 2057/12, LEX nr 1267316.

skiej. Tak więc współpraca sądowa w sprawach cywilnych ma duże znaczenie dla obywateli oraz osób mieszkających na terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej. Pozostałe kwestie prezentowanej problematyki zostaną przedstawione w II części artykułu i obejmą uznawanie i wykonywanie orzeczeń dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz zależności istniejącej pomiędzy Rozporządzeniem a umowami dwustronnymi łączącymi Polskę z państwami spoza Unii Europejskiej.

Bibliografia

1. Bodnar A., Gójska A., Ignaczewski J., Kuziak L., Śledzińska-Simon A., Zegadło R., *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem*, Ignaczewski J. (red.), Warszawa 2015.
2. Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno – Społecznego z dnia 15 kwietnia 2014 r. w sprawie stosowania Rozporządzenia Rady (WE) nr 2201/2003 dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego Rozporządzenie (WE) nr 1347/2000, http://ec.europa.eu/justice/civil/files/matrimonial_act_part1_v3_pl.pdf, [25.10.2015].